

KRYSTIAN TUCZYŃSKI¹, WOJCIECH WALAT²

Trójskładnikowa koncepcja postawy człowieka wobec wykorzystywania e-learningu w procesie kształcenia

Three-Component Concept of Human attitude Towards the Use of e-Learning in the Education Process

¹ ORCID: 0000-0001-8220-2199, magister inżynier, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Dydaktyki Ogólnej i Systemów Edukacyjnych, Polska

² ORCID: 0000-0002-3158-1923, doctor habilitowany, profesor UR, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Dydaktyki Ogólnej i Systemów Edukacyjnych, Polska

Streszczenie

Treść opracowania w głównej mierze została ukierunkowana na określenie trójskładnikowej koncepcji postawy, której poszczególne komponenty stanowią integralną część życia człowieka. Za pośrednictwem każdego z omówionych w artykule komponentów dokonać można szczegółowej analizy postawy wobec wykorzystywania e-learningu w procesie kształcenia.

Słowa kluczowe: postawa, komponenty postaw, e-learning, proces kształcenia

Abstract

The content of the publication is mainly aimed at defining a three-component concept of attitude, whose individual components are an integral part of human life. Through each of the components discussed in the article, a detailed analysis of the attitude towards the use of e-learning in the educational process can be made.

Keywords: attitude, components of attitudes, e-learning, education process

Wstęp

Koncepcja wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie kształcenia nie jest obecnie dziełem futurystów, lecz zjawiskiem naturalnym. Na rynku edukacyjnym istnieje wiele aplikacji czy rozmaitych programów, które z powodzeniem można wykorzystać w celu wspomagania procesu kształcenia.

Kluczowym czynnikiem, który stanowić może o sukcesie nauczania za pośrednictwem e-learningu, jest przejawianie „odpowiedniej” postawy nauczycie-

ła, na którą składają się zarówno takie komponenty, jak wiedza z zakresu obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych, emocje towarzyszące korzystaniu z technologii e-learningowych, jak i zachowanie przejawiane podczas próby wdrażania ich do procesu kształcenia.

Szczegółowe określenie postawy wraz z jej składnikami może być jednak zjawiskiem wieloznacznym i wymagane jest dokonanie szczegółowej eksplikacji wspomnianego pojęcia.

Eksplikacja pojęcia *postawa*

Termin *postawa* po raz pierwszy użyty został już w XIX w. przez filozofów Spencera i Baina. Wspomniani autorzy utożsamiali ją bezpośrednio z psychicznym stanem gotowości do słuchania, uczenia się czegoś. Stan ten stanowi warunek do przyswojenia sobie prawdziwej wiedzy (Mika, 1981, s. 111).

Wśród prekursorów zajmujących się problematyką postawy człowieka byli również Thomas oraz Znaniecki. W ich rozumieniu postawa złożona jest z procesów indywidualnej świadomości determinujących zarówno aktualne, jak i potencjalne reakcje każdej osoby wobec społecznego świata. Postawy dotyczą określenia jakiejś wartości, przy czym wspomniana wartość stanowi fakt mający empiryczną treść dostępną dla członków określonej grupy społecznej o znaczeniu, zgodnie z którym jest lub może być obiektem działania (Marody, 1976, s. 12).

Wśród definicji zaproponowanych w literaturze z lat 80. godną uwagi propozycję przedstawia Holly (1985, s. 215), który postawą nazywa względnie trwałą, dynamiczną organizację, która wyznacza sposób zachowania się jednostki względem innych ludzi lub przedmiotów, struktur i procesów poznawczych, emocjonalnych oraz schematów zachowania, którą charakteryzuje różny stopień złożoności, zwartości, siły, trwałości, natężenia, ważności i adekwatności.

Analizując współczesną literaturę z zakresu opisu postaw, możemy zauważyć, iż cechuje się ona wielością definicji oraz ich składników.

Według Wojciszke (2003, s. 236) postawą nazywać możemy względnie stałą skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się człowieka do tego obiektu.

Rathus (2004, s. 769) mianem postawy określa z kolei trwałą umysłową reprezentację ludzi, miejsc lub obiektów powodującą reagowanie pozytywnymi lub negatywnymi emocjami i wpływającą na zachowanie.

Psychologowie Zimbardo i Leippe (2004, s. 52) opisali postawę jako wartościujące nastawienie oparte na elementach poznawczych, reakcjach uczuciowych oraz intencjach co do przyszłości i na zachowaniu.

Autor opracowania pojęcia *postawa* znajdującego się w *Słowniku pedagogiki i psychologii* określa tym mianem „stanowisko, sposób postępowania, ustosunkowanie się do osoby, zdarzenia, poglądów itd. Postawa organizuje sposób myślenia, określa rodzaj napięcia, warunkuje się i charakter emocji towarzyszą-

cych danej sytuacji, stosunek do otaczającej rzeczywistości, tendencję do pewnego rodzaju zachowań, nastawienie (np. negatywne lub pozytywne), bywa zależna od właściwości indywidualnych jednostki (cech osobowości), wpływów środowiskowych, w tym wychowawczych, kształceniowych, społecznych i kulturowych” (Janus, 2011, s. 212).

W opracowaniach Frankfort-Nachmias (np. Frankfort-Nachmias, Nachmias, 2001, s. 269) możemy odnaleźć z kolei definicję mówiącą o „ogólnym ukierunkowaniu, które może sprawiać, że dana osoba (w wyniku pojawiania się określonych bodźców) zachowuje się lub reaguje w określony sposób”.

Podsumowując rozważania z zakresu eksplikacji pojęcia *postawa*, jako najtrafniejszą i wciąż aktualną definicję należy uznać tę zaproponowaną przez Mikę (1981, s. 116), który postawą nazywa „względnie trwałą strukturę (lub dyspozycję do pojawiania się takiej struktury) procesów poznawczych, emocjonalnych i tendencji do zachowań, w której wyraża się określony stosunek wobec danego przedmiotu”.

Komponenty postawy człowieka

Kolejnym punktem eksplikacji pojęcia *postawa* jest wyeksponowanie głównych komponentów wchodzących w jej skład. Powołując się na jednego z polskich prekursorów, wspomnianego w poprzedniej części artykułu Mikę, możemy dostrzec, iż wyraźnie oddziela on trzy najważniejsze komponenty postaw, w skład których wchodzi kolejno:

- komponent poznawczy,
- komponent emocjonalny,
- komponent behawioralny.

Każdy z tych komponentów z osobna może przybierać różne wartości. Tym samym „postawa” staje się pewnym trójwymiarowym konstruktem typologicznym, wyznaczając nam trójwymiarową przestrzeń, w której porządkować możemy postawy ludzi wobec pewnego przedmiotu lub zjawiska (Nowak, 1973, s. 29).

W skład komponentu poznawczego postawy mogą wchodzić odpowiednie wiadomości dotyczące przedmiotu postawy, przekonania, przypuszczenia lub wątplenia, ze szczególnym naciskiem na przekonania (Mądrzycki, 1977, s. 19). Komponent poznawczy jest bezpośrednio związany z posiadaną wiedzą na temat, który stanowi swoisty przedmiot postawy (Rogozińska-Pawełczyk, 2014, s. 31). We wspomnianym komponencie wydzielić możemy postawę ze względu na rozległość wiedzy, jaką mamy o przedmiocie postawy, i ze względu na jej prawdziwość.

Drugi ze wspomnianych komponentów postawy stanowi komponent emocjonalny. Istotą komponentu emocjonalnego jest reakcja emocjonalna na obiekt postawy (Fidelus, 2012, s. 97). Zdaniem Nowaka (1973, s. 30) dotyczy on bezpośrednio uczuć przejawianych przez jednostkę, do których zaliczyć możemy

czułość, miłość, zachwyty, współczucie (pozytywne) oraz ich przeciwieństwa, takie jak nienawiść czy zawiść. Jednym z przykładów może być np. silne reagowanie na pewien symbol (lub określone słowa), który może kojarzyć nam się z okolicznościami przeżywanymi w dzieciństwie.

Trzecim komponentem wchodzącym w skład postawy jest komponent behawioralny. To mniej lub bardziej jednorodny zespół dyspozycji do określonego zachowania się wobec przedmiotu postawy (Nowak, 1973, s. 31). Komponent behawioralny postawy odnosi się do skłonności do zachowania względem danej jednostki lub zjawiska (Rogozińska, 2014, s. 31). Poprzez działanie rozumieć należy aktywność, która jest zorganizowana oraz ukierunkowana na określony cel. Przykładowymi określeniami definiującymi działanie mogą być m.in. oddawanie czci, unikanie, przeszkadzanie czy opieka (Mądrzycki, 1977, s. 26).

Warto zwrócić uwagę, iż inni współcześni autorzy wyróżniają komponenty postawy o bardzo zbliżonej formie, do których zaliczają kolejno: komponent emocjonalny (emocje i uczucia kojarzone z obiektem postawy), komponent poznawczy (myśli i przekonania na temat właściwości obiektu postawy) oraz komponent behawioralny (dające się zaobserwować działania wobec obiektu postawy) (Aronson, Wilson, Alpert, 2012, s. 314). Również Oppenheim (2004, s. 204) w bardzo zbliżonej formie akcentuje trójkomponentność postawy, gdyż w swoim opracowaniu zauważa, iż „postawy ulegają wzmocnieniu przez przekonania (komponent poznawczy), związane są najczęściej z silnymi uczuciami (komponent emocjonalny) oraz generują określone zachowania (komponent behawioralny, inaczej: składnik skłonności do działania)”.

Postawa wobec e-learningu

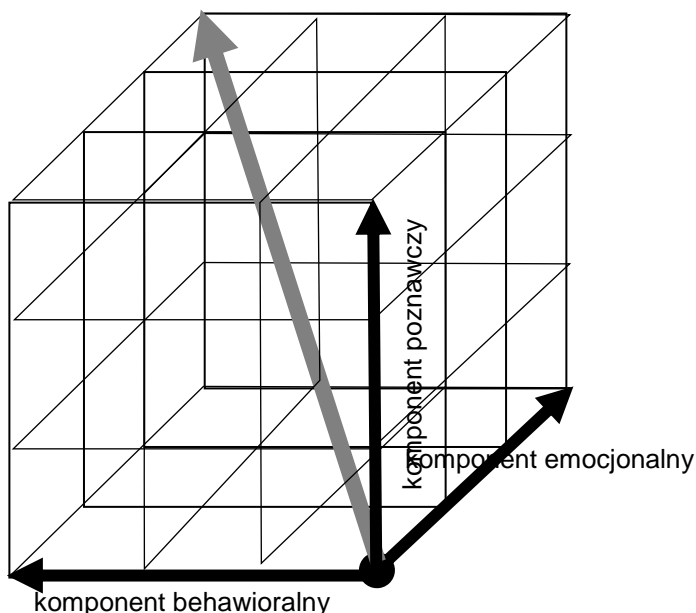
Wdrażanie do szkół technologii informacyjno-komunikacyjnych, których celem jest wspomaganie procesu kształcenia, realizowane jest na każdym szczeblu edukacyjnym. Nowoczesna infrastruktura czy też istnienie alternatywnej formy kształcenia, jaką jest e-learning, nie stanowi jednak wyznacznika oznaczającego pełne wykorzystanie wspomnianych możliwości.

Analizując poprzednie części opracowania, można bowiem dostrzec, iż kluczowy determinant decydujący o wykorzystywaniu e-learningu przez nauczycieli stanowi ich postawa wobec wspomnianej formy kształcenia, której postać objawia się za pośrednictwem trzech komponentów.

Komponent poznawczy postawy (w odniesieniu do e-learningu) dotyczy wiedzy, jaką nauczyciel posiada zarówno z zakresu obsługi oprogramowania wspomagającego proces e-kształcenia, jak i skutecznych metod ich wykorzystywania, a przykładowo jest to wiedza z zakresu:

- podstawowej terminologii dotyczącej e-learningu (np. eksplikacja podstawowych pojęć, metodyka tworzenia kursów, ramy prawne e-learningu akademickiego),

- projektowania kursu e-learningowego (np. projektowanie tła, wstawianie komponentów, modelowanie zadań sprawdzających wiedzę studentów),
- obsługi kursu na platformie e-learningowej (np. umieszczanie kursu, kontrola oceny osiągnięć edukacyjnych studentów).

Rysunek 1. Strukturalne komponenty postawy wobec e-learningu – ich wypadkowa wskazuje nasilenie rozwoju/ewolucji postawy w danym kierunku: poznawczym, emocjonalnym czy behawioralnym; w sytuacji idealnej rozwój postawy jest zrównoważony w każdym kierunku

Źródło: opracowanie własne.

Komponent emocjonalny postawy w aspekcie e-learningu odznacza się z kolei emocjami, które towarzyszą nauczycielowi podczas korzystania z TIK w procesie kształcenia, a przykładowo są to takie emocje, jak:

- bezsilność w opozycji do przejawiania pełni sił,
- rozdrażnienie w opozycji do zrównoważenia,
- wściekłość w opozycji do łagodności.

Komponent behawioralny postawy w odniesieniu do alternatywnej formy kształcenia odznaczać się może bardzo silnym zaangażowaniem w zakresie wykorzystywania e-learningu na własnych zajęciach lub też całkowitym unikaniem tej formy, a przykładowo są to działania:

- komunikacja ze studentami za pośrednictwem platformy e-learningowej lub ograniczenie się do osobistej formy kontaktów,

– realizacja procesu kształcenia w trybie e-learningowym lub tradycyjna forma procesu nauczania-uczenia się,

– transfer wiedzy na pośrednictwem sieci lub tradycyjna, papierowa forma.

Analizując powyżej przedstawione zjawisko, zaobserwować można właściwość, iż wszystkie trzy komponenty są ze sobą bardzo silnie zintegrowane.

Wśród różnorodnych możliwości zestawień wartości poszczególnych komponentów warto zwrócić uwagę na dwa skrajne zjawiska.

Pierwszym przykładem potwierdzającym tezę jest zjawisko, w którym nauczyciel odznaczający się dużą wiedzą z zakresu wykorzystania e-learningu w procesie kształcenia (komponent poznawczy) podczas obsługi TIK odczuwa najczęściej emocje pozytywne (komponent emocjonalny) oraz względem e-learningu przejawia bardzo duże zaangażowanie (komponent behawioralny).

Drugi, nie mniej charakterystyczny przykład zaobserwować można w sytuacji, w której nauczyciel, nie mając wiedzy ze wspomnianego zakresu, podczas korzystania z TIK wykazuje głównie negatywne emocje oraz możliwie często stara się w swojej pracy unikać technologii e-learningowych.

Podsumowanie

Przedstawiona powyżej koncepcja pojęcia *postawa* jasno określa ją jako swoisty mechanizm regulujący zachowanie i postępowanie człowieka.

Określenie postawy wobec wykorzystywania e-learningu w procesie kształcenia, stanowiącej łączenie w sobie komponentów emocjonalnych, behawioralnych oraz poznawczych, pozwala w pełni zrozumieć przyczyny aktualnego stanu alternatywniej metody kształcenia w środowisku akademickim.

Literatura

- Aronson, E., Wilson, T., Alert, R. (2012). *Psychologia społeczna: serce i umysł*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Fidelus A. (2012). Social Attitudes as an Element of the Social Capital and Its Connections with the Process of the Social Readaptation. *Forum Pedagogiczne*, 1, 87–124.
- Frankfort-Nachmias, C., Nachmias, D. (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Holly, R. (1985). Postawa (i hasła korespondujące). W: W. Szewczuk (red.), *Słownik psychologiczny* (s. 215–217). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Janus, J. (2011). *Słownik pedagogiki i psychologii. Zagadnienia, pojęcia terminy*. Olszyna: Buchmann.
- Marody, M. (1976). *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy*. Warszawa: PWN.
- Mądrzycki, T. (1977). *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa: WSiP.
- Mika, S. (1981). *Psychologia społeczna*. Warszawa: PWN.
- Nowak, S. (1973). *Teorie postaw*. Warszawa: PWN.
- Oppenheim, A. (2004). *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Rathus, S. (2004). *Psychologia współczesna*. Gdańsk: GWP.
- Rogozńska-Pawelczyk, A. (2014). Kształtowanie postawy zaangażowania organizacyjnego. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, 2(97), 27–38.
- Wojciszke, B. (2003). *Postawy i ich zmiana*. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T. 3: *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej* (s. 79–106). Gdańsk: GWP.
- Zimbardo, P.G., Leippe, M.R. (2004). *Psychologia zmiany postaw i wpływu społecznego*. Poznań: Zysk i S-ka.